

майбутніх учителів : навч. посіб. / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-тет, 2001. 384с.

7. Царенко О. М. Методична підготовка майбутніх учителів технологій до використання мультимедійних засобів навчання. *Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. Кропивницький, 2017. Вип. 11. Ч. 1 С. 186–192.

8. Царенко О. М. Методологічні аспекти використання мультимедійних засобів у навчальному процесі. *Науковий вісник Львівської академії*. Кропивницький, 2017. Вип. 1. С. 213–217.

9. Шаура А. Ю. Методика навчання харчових технологій майбутніх педагогів професійної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2017. 223 с.

REFERENCES

1. Bogomaz-Nazarova, S.M., & Tsarenko, I.L. (2019). *Innovatyka u harchovyh tehnologijah* [Innovation in food technology].

2. Kozlakova, G. (2002). *Informacijni tehnologiji: intelektualizacija navchannja u vyschij shkoli* [Information technologies: intellectualization of higher education].

3. Lodatko, E.A. (2010). *Modeljuvannja pedagogichnyh system i procesiv* [Modeling of pedagogical systems and processes]. Slavyansk.

4. Ball, G.O., Quail, P.S., & Fisherman, V.V. (Eds.). (2000). *Pidgotovka do profesijnogo navchannja i praci (psyhologo-pedagogichni osnovy)* [Preparation for professional training and work (psychological and pedagogical bases)]. Kyiv.

5. Sirohman, I.V., & Zavgorodnya, V.M. (2009). *Tovarnoznavstvo harchovyh produktiv funkcional'nogo pryznachennja* [Commodity science of functional foods]. Kyiv.

6. Dubaseniuk, O.A. (Eds.). (2001). *Tehnologiji profesijno-pedagogichnoji pidgotovky majbutnih uchyteliv* [Technologies of professional and pedagogical training of future teachers]. Zhytomyr.

7. Tsarenko, O.M. (2017). *Metodychna pidgotovka majbutnih uchyteliv tehnologij do vykorystannja mul'tymedijnyh zasobiv navchannja* [Methodical preparation of future teachers of technologies for the use of multimedia teaching aids].

8. Tsarenko, O.M. (2017). *Metodologichni aspekty vykorystannja mul'tymedijnyh zasobiv u navchal'nomu procesi* [Methodological aspects of using multimedia tools in the educational process].

9. Shaura, A. Yu. (2017). *Metodyka navchannja harchovyh tehnologij majbutnih pedagogiv profesijnoji osvity* [Methods of teaching food technology to future teachers of vocational education]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЦАРЕНКО Олександр Миколайович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: дидактика вищої школи.

ЦАРЕНКО Ірина Леонтіївна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія і методика професійної та технологічної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TSARENKO Oleksandr Mykolaevich – candidate in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the theory and method of technological preparation, Labor Protection and Life Safety, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Circle of research interests: higher school didactics.

TSARENKO Irina Leontyevna - candidate of pedagogical sciences, senior lecturer in theory and methodology of technological training, safety and life safety of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Circle of research interests: theory and technique of professional and technological education.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2020 р.

УДК 378.015.31:502/504]:124.5

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-43-191

ЧИСТЯКОВА Людмила Олександрівна –

кандидат педагогічних наук, доцентка, докторантка кафедри педагогіки і менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-9076-2484>

e-mail: lchist@ukr.net

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Формування екологічної компетентності сучасного фахівця є невід'ємним складником процесу професійної підготовки. Особливого значення набуває екологічна підготовка майбутніх учителів трудового навчання та технологій, які, маючи власний високий рівень екологічної культури, формують екокультуру іншої особистості – учня.

Екологічна компетентність є однією із ключових компетентностей здобувачів освіти, як зазначено у Концепції «Нова українська школа», передбачає екологічну грамотність та здорове життя, що потребує удосконалення екологічної підготовки школярів, формування у них системи екологічних знань, мислення і культури, розвиток практичних навичок взаємодії з довкіллям, формування

екологічної свідомості та почуття відповідального ставлення до природи [6, с.16].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема формування екологічної культури майбутнього вчителя залишається у полі наукових досліджень багатьох науковців як один із чинників подолання екологічної кризи. Питанням сутності екологічної культури та її формування у майбутнього фахівця присвячені дослідження Н. Адаменко, В. Гончарука, Ю. Демідової, М. Дробнохода, В. Крисаченка, С. Кубіцького, Л. Курняк, Н. Негруци, Т. Пузир, Н. Семенюк, С. Совгіри та ін.. Аксіологічну складову в структурі екологічної культури досліджували Ю. Бойчук, Т. Варенко, Г. Глухова, Н. Гущина, Л. Демінська, Л. Лук'янова, М. Племенюк та ін..

Метою статті є розкриття сутності аксіологічного аспекту формування екологічної культури майбутніх учителів трудового навчання та технологій, обґрунтування доцільності його реалізації в сучасній системі вищої педагогічної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Головним чинником безпечного та гармонійного існування людства виступають засади духовності, високих моральних, екологічних, етичних принципів, де на перший план виходять не матеріальні потреби, а ціннісне ставлення до Природи, розвиток екологічної культури кожного члена суспільства, підвищення якості екологічної освіти і виховання, екологізація усього освітнього процесу. Науковці на різних рівнях наголошують, що тотальна екологізація життя людей, перехід від сервотехнології (небезпечної для довкілля) до екотехнології, повинна стати підвалиною нової моралі – нової екологічної філософії [1, с.39].

Загальнолюдські цінності виступають на перший план як основа екологічної культури. Осмислення таких цінностей як природа, здоров'я, краса та шанобливе ставлення до них, стають вихідними у гуманістичній спрямованості особистості. Розвиток екологічної культури – це забезпечення майбутнього людини, її існування і розвитку як частини природного середовища.

Серед необхідних умов формування екологічної культури є упровадження у освітній процес технологій, методів і форм екологічної діяльності, яка ґрунтується на аксіологічній основі (від грец. *αξια* – ціннісний, *λογος* – слово, вчення) – філософському вченні «про моральні, етичні, культурні цінності як смислоутворювальні основи буття людини, що визначають мотивацію її життя, діяльності, учинків» [9, с.29]. Категорія «цінність» є центральною в аксіології. Ціннісні орієнтації визначають змістовне наповнення спрямованості особистості, є базисом її ставлення до навколишнього середовища та інших людей, складають мотиваційну основу життєвої активності. Психологи доводять, що ціннісні орієнтації і мотиваційні структури є рушійною силою активності людини – особистісного та професійного розвитку.

Також ціннісна домінанта стає основою взаємин людини і природи, бо «цінності – це результат визначення якостей і властивостей предметів, явищ і процесів, що задовольняють потреби і прагнення людей, сприяють самореалізації їх у всіх сферах життєдіяльності» [5, с.12].

Основоположниками аксіологічного підходу в педагогічній науці стали К. Д. Ушинський, М. М. Рубінштейн, С. І. Гессен, П. П. Блонський, В. А. Сластьонін та ін., які визначали такий підхід як філософсько-педагогічну стратегію, яка давала змогу реалізовувати професійні аксіологічні орієнтації в системі освіти, формувати знання про особистісні, загальнолюдські, педагогічні та професійні цінності, спонукала вчителя до особистісного та професійного розвитку.

У гуманістичній педагогіці аксіологічний підхід визначає людину як найвищу цінність. Але існування людини можливе лише у природному середовищі. Суб'єктивна оцінка значення цінності природи є одним із мотивів поведінки людини. Комфортна температура, чисте повітря і вода, природні ресурси та продукти харчування – основа життєдіяльності людини. Крім того, як зазначає І. Дмитренко: «Природа є невичерпним джерелом наукових знань, духовності, екологічної освіти, культури і виховання людей. Вона має величезну цінність як першоджерело матеріальних благ і невичерпне джерело здоров'я та творчого натхнення» [3, с.5]. Очевидно, що усвідомлення цінності будь-якої форми життя та природи є певним орієнтиром і регулятором всієї людської діяльності. Адже, «Природа була й залишається головною умовою існування людини і суспільства, запорукою комфортного й насиченого змістами життя.» - зазначає Н. Філяніна [10, с.184]

Панування антропоцентричного стилю життєдіяльності людства призвело до руйнування екосистем, погіршення екологічного стану довкілля, екологічної кризи. Однією з причин, які призвели до такого стану, є помилкові цінності. При них говорив У. Блекстоун, який зауважував: «...помилкові цінності, які сприяють необмеженій експлуатації природного середовища, є найбільш суттєвою причиною екологічної кризи» [12, с.93].

Екологізація усього освітнього процесу передбачає інтеграцію екологічної і професійної освіти. Важливо, щоб у майбутнього фахівця розвивалися внутрішні мотиви до удосконалення професійної діяльності та еколого-професійних компетентностей; була сформована внутрішня готовність кожної особистості здійснювати перетворювальну діяльність на засадах відповідального природокористування та ресурсозбереження на усіх етапах професійної діяльності й у побуті. Усвідомлення студентами екологічних цінностей сприяє окресленню їхніх ціннісних орієнтацій, які мотивують на діяльність на засадах збалансованого природокористування та на основі ідей сталого розвитку.

Вчитель трудового навчання та технологій – це вчитель-практик, який залучає підрастаюче покоління у світ праці – предметно-перетворювальної діяльності, яка нерозривно пов'язана з природою. Саме від його світоглядної позиції залежить взаємодія з учнями, а також, як буде сформоване ставлення його учнів до природи: прагматичне чи шанобливе й ціннісне. На учителя покладається відповідальна місія: «він має стати організатором ціннісно-орієнтаційної діяльності з метою духовно-практичного освоєння людством природи» [8, с.116].

Тому аксіологічний аспект у формуванні екологічної культури майбутнього фахівця має розглядатися як один із стрижневих чинників. Погоджуємося з думкою Г. Глухової, яка наголошує, що екологічна культура студентів формується за наявності ефективної технології, підґрунтям якої є концептуальна аксіологічна основа: «Насамперед це принципи демократії, альтернативності, еколого-гуманістичної спрямованості та самовизначення, що забезпечують свідоме засвоєння системи загальнолюдських пріоритетів, розуміння людини як однієї з вищих цінностей в ієрархії всього живого, як високоморальної особистості, відповідальної за свої вчинки перед природою, розвиток емпатії, доброти, доброзичливості, милосердя» [2, с.193].

Професійна діяльність та повсякденне життя кожної людини будується на власних внутрішніх мотивах, основою яких є морально-етичне ставлення до навколишнього середовища та в міжособистісних стосунках, духовність, прагнення до пізнання та самовдосконалення. Перехід від технократичної системи цінностей до екоцентричного типу екологічної свідомості є однією із умов формування екологічної культури. Розвиток особистості базується на загальних закономірностях розвитку, основою яких є надбання особистістю кількісних і якісних змін. Причому розвиток набуває вищої міри – духовності, коли «основними мотиваційно-смысловими регуляторами її життєдіяльності є вищі людські цінності. Це рівень найбільш зрілої і відповідальної (перед собою та ін.) особистості, здатної не тільки пізнавати та відображати навколишній світ, а й творити його» [4, С. 244].

Особистісна система цінностей майбутнього вчителя визначена Л. Хомич, яка доводить, що: «система цінностей майбутнього педагога має формуватися у навчально-виховному процесі комплексно через наскрізні цивілізаційні цінності, які є невід'ємною складовою становлення цілісної особистості, серед них виділяємо – загальнолюдські, національні, громадянські, сімейні, особистісні, валеологічно-екологічні цінності [11, с.91]. Цінності виступають певними «орієнтирами» та регуляторами, якими керується кожна особистість у своїй соціальній та предметно-перетворювальній діяльності.

Проведений А. Лазаруком [7, с. 175] аналіз принципів класифікації цінностей дозволяє згрупувати їх відповідно до таких критеріїв на

категорії: – вищі або нижчі (за рівнем розвитку); – матеріальні чи морально-духовні (за об'єктом привласнення); – егоїстичні та альтруїстичні (за метою вживання); – конкретні й абстрактні (за рівнем узагальнення); – ситуативні чи стійкі (за способом вияву); – термінальні та інструментальні (за роллю в діяльності людини); – пізнавальні і предметно-перетворювальні: творчі, естетичні, наукові, релігійні (за змістом діяльності); – особистісні або індивідуальні, групові, колективні, суспільні, національні, загальнолюдські (за належністю); – позитивні-негативні, безпосередні-опосередковані, первинні-вторинні, реальні-потенційні, абсолютні-відносні (за протилежним значенням); – умовні, ідеальні, інтелектуальні, неперехідні, вічні, глобальні, що об'єднуються у змішану групу. На основі цієї класифікації можна виокремити особистісні і фахові цінності, які є основою професійної діяльності.

Аксіологічний аспект є підґрунтям мотиваційно-ціннісного компонента у формуванні екологічної культури. Основою активності та психічного функціонування людини є мотиваційні процеси, які визначають напрям поведінки людини, її життєву траєкторію. Сформована мотивація як поєднання інтересів, потреб і ціннісних орієнтацій є рушійною силою реалізації еколого-орієнтованої діяльності, а еколого-професійна мотивація – сукупність мотивів, які спонукають до еколого-професійної діяльності. Урахування аксіологічного аспекту у формуванні екологічної культури студентів – майбутніх фахівців технологічної освіти, включає:

- розвиток позитивної еколого-професійної мотивації студентів у взаємодії з природою;
- розвиток екологічного світогляду;
- розвиток екоцентричної свідомості (екологічні та природоохоронні знання та уявлення, погляди, норми, ідеали, усвідомлення ролі людини в навколишньому світі, світоглядні установки кожної особистості відносно довкілля тощо);
- екологічну поведінку та відповідальне ставлення до довкілля;
- раціональне використання природних ресурсів.

Таким чином, процес формування екологічної культури майбутнього вчителя з урахуванням аксіологічного підходу, поєднує процесуальну й діяльну складові, з урахуванням наступності й безперервності в розвитку еколого-ціннісних орієнтацій та способів діяльності на основі попереднього досвіду.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Розвиток еколого-ціннісних орієнтацій та способів діяльності на основі аксіологічного підходу створює можливості для формування високого рівня екологічної культури майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Проведений аналіз не вичерпує коло питань, які визначають цілісність підструктур екологічної культури, і потребують подальшого

дослідження у контексті ціннісних імперативів змісту сучасної екологічної освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Білявський Г. О., Фурдуй Р. С., Костіков І. Ю. Основи екології: підручник.- 2-ге вид. Київ: Либідь, 2005. 408 с.
2. Глухова Г. Г. Психолого-педагогічне забезпечення викладання навчальних дисциплін на основі аксіологічних засад по формуванню екологічної культури студентів у вищих навчальних закладах технічного профілю. *Вісник ХНТУ*. 2011. № 4 (43). С.189-194.
3. Дмитренко І. А. Екологічне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2001.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
5. Євтюк А. В. Аксіологічні засади сучасної системи освіти України. *Педагогічний пошук*. 2014. №2 (82). С.12-15.
6. Концепція «Нова українська школа» / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/no-va-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 11.09.2020).
7. Лазарук А. Цінності людини у науковому обґрунтуванні. *Психологія і суспільство*. 2002. № 3–4. С. 170–186.
8. Лук'янова Л. Б. Основи екології, методика екологізації фахових дисциплін: навч.-метод. посіб. для викладачів. Вид. 2-ге змінне і доповнене. Київ : ТОВ «ДСК – Центр», 2016. 210 с
9. Новий словник іншомовних слів / Л. Шевченко та ін. Київ: АРІЙ, 2008. 672 с.
10. Філіаніна Н.М. Екоосвітній потенціал гуманітарних знань: дис. ...д-ра філос. наук: 09.00.09/ Національний фарм. у-т. Київ, 2015. 343 с.
11. Хомич Л.О. Аксіологічні основи змісту навчання та виховання майбутніх вчителів. *Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології*. Київ–Кіровоград. 2014. С.89-93
12. Ценностные аспекты науки и проблемы экологии. М.: Наука, 1981. 278с.

REFERENCES

1. Biliavskiy, H.O., Furdui, R.S., Kostikov, I.Yu. (2005) *Osnovy ekologii* [Principles of Ecology]. Kyiv.
2. Hlukhova, H.H. (2011) *Psykholoho-pedahohichne zabezpechennia vykladannia navchalnykh dystsyplin na osnovi aksiolohichnykh zasad po formuvanniu ekolohichnoi kultury studentiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh tekhnichnoho profiliu* [Psychological and pedagogical support of teaching

disciplines on the basis of axiological principles for the formation of ecological culture of students in higher educational institutions of technical profile].

3. Dmytrenko, I.A. (2001) *Ekolohichne pravo Ukrainy* [Environmental law of Ukraine]. Kyiv.
4. Kremen, V.H. (2008) *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of Education]. Kyiv.
5. Ievtodiuk A.V. (2014) *Aksiolohichni zasady suchasnoi systemy osvity Ukrainy* [Axiological principles of the modern education system of Ukraine].
6. *Kontseptsiiia «Nova ukrainska shkola»* [The concept of the "New Ukrainian School"] URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/no-va-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
7. Lazaruk, A. (2002) *Tsinnosti liudyny u naukovomu obgruntuvanni* [Human values in scientific substantiation].
8. Lukianova, L.B. (2016) *Osnovy ekologii, metodyka ekolohizatsii fakhovykh dystsyplin* [Fundamentals of ecology, methods of greening professional disciplines]. Kyiv.
9. Shevchenko, L. (2008) *Novyi slovnyk inshomovnykh sliv* [New dictionary of foreign words]. Kyiv.
10. Filianina, N.M. (2015) *Ekoosvitnii potentsial humanitarnykh znan* [Eco-educational potential of humanitarian knowledge]. Kyiv.
11. Khomych, L.O. (2014) *Aksiolohichni osnovy zmistu navchannia ta vykhovannia maibutnykh vchyteliv* [Axiological bases of the content of training and education of future teachers]. Kyiv–Kirovohrad.
12. *Tsennostnyye aspekty nauki i problemy ekologii* (1981) [Value aspects of science and environmental problems]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧИСТЯКОВА Людмила Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцентка, докторантка кафедри педагогіки і менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Наукові інтереси: теорія та методика навчання (трудове навчання та технології).

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHYSTIAKOVA Liudmyla Oleksandrivna – Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Doctoral Student of the Pedagogy and Management of Education Department of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

Circle of research interests: theory and methods of teaching (handicraft training and technology)

Стаття надійшла до редакції 04.09.2020 р.